

Стање пољопривредног задругарства у Републици Српској

Стево Мирјанић¹, Жељко Вашко¹,
Гордана Роквић¹, Александра Фигурек¹

¹*Пољопривредни Факултет, Универзитет у Бањој Луци, Босна и Херцеговина*

Сажетак

На просторима које данас заузима Република Српска задругарство има дугу традицију. У протеклом периоду пољопривредно задругарство је пролазило кроз различите фазе развоја и дјеловања, биљежећи успоне и падове, како у свом организационом, тако и у материјалном развоју. Циљ овог рада био је у анализи стања задругарства у Републици Српској. У том смислу анализирани су следећи индикатори и параметри: број, структура и претежна дјелатност пољопривредних задруга, врсте услуга које задруге пружају својим члановима, учешће задруга у откупу пољопривредних производа, задружна имовина, финансијски резултати пословања, задружна ревизија, кадровска оспособљеност задруга. Примарни извори података добијени су примјеном методе анкетирања на око 50% активних задруга у РС, методом интервјуа, те методом партиципативног учешћа кроз радионице и фокус групе.

Кључне ријечи: пољопривредне задруге, анализа стања, Република Српска

Увод

Задругарство у Републици Српској је у позицији суочавања са развојем из ранијег периода, последицама рата и креирања новог концепта развоја задругарства, полазаћи прије свега, од промјена правног, економског и политичког устројства земље. Значајан број задруга, у послјератном периоду, суочио се са потешкоћама које су се огледале у тешком организационо-економском положају који, не само да није превазиђен, већ се код једног броја задруга и погоршао. Томе су, поред истакнутих потешкоћа, допринијеле и прилике у самим задругама, прије свега, лоша организација, необучен менаџмент, несхватање суштине задружног организовања, лични интереси и

слично. Међутим, поред тога садашње стање у задругарству не прати довољно снажна подршка државе, поготово када се ради о подршци реафирмацији изворног задругарства, заснованог на принципима Међународног задружног покрета, иако се мора констатовати да су уследиле бројне активности, прије свега Министарства пољопривреде шумарства и водопривреде, али због слабости у задругама, ефекти нису значајни.

Материјал и метод рада

Примарни извори података добијени су примјеном методе анкетирања на око 50% активних задруга у РС, методом интервјуа, те методом партиципативног учешћа кроз радионице и фокус групе. Од секундарних извора података кориштени су расположиви подаци из Задружног регистра, подаци из пословних и финансијских извјештаја, те резултати претходно проведених анализа Задружног савеза, Министарства пољопривреде и других владиних и невладиних организација.

Резултати и дискусија

Пољопривредно задругарство у БиХ, као и на просторима данашње РС, има дугогодишњу традицију. На основу података судова РС у 2009. години регистроване су 384 земљорадничке задруге, у којима је било запослено 2.200 радника и које су имале око 7.000 задругара (Реферат: Стање задружног сектора РС, 2009). Чињеница да, према овим подацима, једна задруга има у просјеку 18 задругара, говори о скромним дOMETИМА пољопривредног задругарства у РС, а овим обликом организовања је обухваћено тек око 2% пољопривредних произвођача.

Међутим, према подацима са којима располаже Пољопривредни задружни савез РС, а који се темеље на успостављеном регистру у РС, основано је 347 задруга. Приликом анализе регионалне заступљености пољопривредних задруга кориштена је подјела по привредним подручјима Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево и Требиње.

Таб. 1 . Укупан број пољопривредних задруга према регијама РС,
Total number of agriculture cooperatives in RS per region

Регије РС <i>RS regions</i>	Бања Лука <i>Banja Luka</i>	Требиње <i>Trebinje</i>	Бијељина <i>Bijeljina</i>	Добој <i>Doboj</i>	Источно Сарајево <i>East Sarajevo</i>
Број пољоп. задруга <i>Number of agric. cooperatives</i>	138	25	88	67	29

У послеријатном периоду задруге су углавном биле препуштене саме себи без успостављених механизма подршке и контроле. Такво стање је резултирало честим нарушавањем задружних принципа, као и другим негативним не задружним тенденцијама. Све то је за последицу имало и стварање негативне перцепције о задружном концепту као не ефикасном моделу без обзира на то какву стварну улогу овај сектор има у економијама развијеног свијета (Реферат: Стање задружног сектора РС, 2009).

Истраживање проведено на 1.390 пољопривредних газдинстава је показало да их је 5,1% учлањено у неку задругу, а да их само 3,45% продаје своје производе посредством задруга или удружења, и да их је само 19,7% задовољно радом задруге или удружења. Због ових и других неповољних чињеница које говоре о стању у задружном сектору у РС, неопходна је његова темељита реформа уз пуно уважавање карактера дјеловања и интереса таквог организационог облика пољопривредних произвођача. Задружни сектор, некадашњи успјешан интегратор сељачких газдинстава са купцима и прерађивачима њихових производа и добављачима опреме и репроматеријала изгубио је ту улогу. Посредничку улогу задруга преузео је приватни трговачки сектор на чију пословну политику пољопривредни произвођачи немају никакав утицај.

Таб. 2. Структура пољопривредних задруга РС према њиховој активности,
Structure of agriculture cooperatives in RS per their business activity

Тип задруге/ <i>Type of cooperative</i>	Активне задруге <i>Active cooperatives</i>	Неактивне задруге <i>Inactive cooperatives</i>
Задруга општег типа <i>Basic type cooperative</i>	96	205
Мљекарска задруга <i>Milk cooperative</i>	0	3
Пчеларска задруга <i>Beekeepers cooperative</i>	5	1
Воћарска задруга <i>Fruits cooperative</i>	2	2
Пужарска задруга <i>Snail production</i>	0	1
Пословни задружни савез <i>Business cooperative union</i>	1	0

Као један од критерија за класификацију пољопривредних задруга користи се и њихов статус у смислу да ли обављају пословну активност или не. На основу базе података Пољопривредног задружног савеза РС о пољопривредним задругама, од укупног броја пољопривредних задруга, њих 104 односно 30% имају активан статус односно врше пословну активност, док преосталих 212 пољопривредних задруга су оквалификоване као неактивне. У процесу ликвидације налази се 18 задруга, а над 13 пољопривредних задруга се води поступак стечаја (Регистар задруга у РС, ПЗС РС, 2010).

Од укупног броја активних пољопривредних задруга, (према подацима ПЗС РС), а које су регистроване на подручју регије Бијељина њих 56% су чланице Задружног савеза РС. На подручју регије Добој 76% активних пољопривредних задруга су учлањене у Пољопривредни задружни савез РС, регија Требиње учествује са 45% регистрованих задруга у односу на укупан број активних пољопривредних задруга у тој регији, док регија Источно Сарајево има укупно 29 задруга, од којих 8 имају активан статус, а њих 20 је у категорији са неактивним статусом.

Регије РС <i>RS regions</i>	Бања Лука <i>Banja Luka</i>	Требиње <i>Trebinje</i>	Бијељина <i>Bijeljina</i>	Добој <i>Doboj</i>	Источно Сарајево <i>East Sarajevo</i>
Активне пољоп. задруге <i>Active agr. cooperatives</i>	39	11	25	21	8
Неактивне пољоп. задруге <i>Inactive agr. cooperatives</i>	85	9	57	41	20
Стечај <i>Bankruptcy</i>	4	5	2	1	1
Ликвидација <i>Liquidation</i>	10	-	4	4	-
Укупно по регијама <i>Total per regions</i>	138	25	88	67	29
% активне <i>% active</i>	31,45%	55,00%	30,49%	33,87%	28,57%
% неактивне <i>% inactive</i>	68,55%	45,00%	69,51%	66,13%	71,43%
Укупно % <i>Total %</i>	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Обзиром да је највећи број пољопривредних задруга регистрован на подручју бањалучке регије, ту се налази и највећи број неактивних задруга (41%). Процентуално учешће задруга које не врше пословну активност на подручју регије Добој једнако је учешћу оних пољопривредних задруга које имају активан статус у тој регији (20%).

Приликом анализе заступљености пољопривредних задруга на општинском нивоу, а које не врше пословну активност, утврђено је да је њих 17 регистровано на територији општине Бијељина, затим слиједи Братунац са 12, Дервента 10, Србац са 11, од укупно 212 неактивних пољопривредних задруга.

Највећи број задруга који је оправдао своје постајање, односно који је наставио са својим пословањем сконцентрисан је на подручју општине Бијељина (11 пољопривредних задруга), а по четири задруге регистроване су на подручју општина Дервента, Бања Лука, Градишка, Модрича, Шамац и Нови Град.

Узимајући у обзир два критерија на основу којих је извршена класификација пољопривредних задруга на територији Републике Српске, намеће се закључак да преко 61% од укупног броја свих пољопривредних задруга немају активан статус.

Прегледом стања у погледу пољопривредног задругарства РС у смислу обављања њихове пословне активности изводи се закључак о неопходности вршења чешћих и свеобухватнијих ревизија у сектору задругарства, а све у циљу идентификовања елемената који неповољно утичу на његов даљни развој.

Значај задругарства за развој аграрног сектора и економије РС

Допринос задруга укупној вриједности пољопривредне производње и прераде, огледа се једним дијелом кроз властиту пољопривредну производњу (задруге које имају производне ресурсе) и другим дијелом кроз уговарање, преузимање и откуп пољопривредних производа. Како је властита пољопривредна производња задруга на занемаривом нивоу, главни допринос задруга огледа се у вриједности производње њених задругара. Колика је та производња говоре и претходно изнесени подаци од само 3% пољопривредника који послују преко задруга.

Анализом укупних откупљених количина у 60 (активних) задруга у РС може се закључити да је удио откупа производа од стране задруга од укупне производње датог производа у РС изузетно мали и креће се од 0,06% када је у питању кукуруз, до 28,46% за дуван.

Задружне ревизије имају превасходно за циљ да утврде стање у задругама, њихов облик организовања, дјелокруг рада, финансијско пословање, и друго. Њихова сврха је садржана и у томе да се отклоне неправилности и на тај начин унаприједи пословање задруга. Пољопривредне задруге које врше пословну активност и које на тај начин остварују и теже циљевима свог оснивања, неопходно је подстицати у њиховим даљним активностима.

Током 2010. године урађена је редовна задружна ревизија за 61 задругу (Задружни савез Републике Српске, 2011). Поред уобичајених процедура контроле поштовања задружних правила, пажња је посвећена томе да ли су задруге усагласиле своје пословање са Законом о пољопривредним задругама РС и Уредбом о усаглашавању дјелатности. Четрнаест задруга је ускладило своје пословање са Законом, а 47 није, или је била у току тих активности у моменту ревизије. Ревидиране задруге (61), односно 58, јер 3 задруге нису имале никакве пословне активности) оствариле су укупан приход од 27.645.765 КМ (477 хиљада КМ по задрузи) и укупне расходе од 29.020.105 КМ (500 хиљада КМ по задрузи). Губитак од 1.872.515 КМ остварила је 31 задруга, а 27 задруга 498.177 КМ добитка, док 3 задруге нису имале никакве пословне активности. Нето

финансијски резултат свих задруга је негативан -1.374.228 КМ. И ова ревизија је такође показала да задружни сектор у просјеку послује са губитком (просјечан губитак по задрузи је био 23.695 КМ).

Таб. 4. Учешће откупа преко задруга у укупној количини производње у РС,
Share of cooperatives in total collection of agriculture products in RS

Врсте производа <i>Type of products</i>	Укупна производња РС <i>Total production in RS</i>	Укупно откупљено (т) <i>Total repurchased (t)</i>	Откуп задруга у укупној производњи <i>Repurchase of cooperatives in total production</i>
Млијeko <i>Milk</i>	368.161	547	0,15%
Кромпир <i>Potato</i>	162.383	810	0,50%
Кукуруз <i>Corn</i>	626.548	373	0,06%
Пшеница <i>Wheat</i>	84.647	335	0,39%
Зоб <i>Oat</i>	13.495	101	0,75%
Малина <i>Raspberry</i>	5.129	39	0,76%
Јабука <i>Apple</i>	45.038	375	0,83%
Шљива <i>Plum</i>	89.806	82	0,09%
Крушка <i>Pear</i>	12.944	50	0,39%
Лук <i>Onion</i>	11.124	166	1,49%
Паприка <i>Pepper</i>	24.881	17	0,07%
Краставац <i>Cucumber</i>	13.435	118	0,88%
Купус <i>Cabbage</i>	31.805	185	0,58%
Дуван <i>Tobacco</i>	1230	350	28,46%

Седamnaест задруга није имало нити једног запосленог, а преостале 44 задруге су имале 452 радника (у просјеку 10,2 по задрузи). Три задруге су имале више од 50 запослених. Просјечан однос је 4,2 задругара на једног запосленог. Задруге су имале 1.902 задругара или 31,2 по задрузи. Број задругара се креће од

(по закону минималних) 5 до 183 по једној задрузи. Куриозитет је да је једна задруга имала више запослених (55) него задругара (51). Други куриозитет је задруга са 130 задругара и нити једним запосленим. Укупна имовина свих ревидираних задруга је била 45 милиона КМ. Осам задруга није имало никакву имовину, а преостале у просјеку по 850 хиљада КМ. Имовина задруга се креће од хиљаду КМ до 6 милиона КМ.

Овако мали значај задруга у обиму уговарања, преузимању и откупу пољопривредних производа у РС је неупоредив са развијеним задругарством земаља ЕУ. У већини држава чланица ЕУ, задруге заузимају значајне удјеле на тржишту, нарочито тржишту пољопривредних производа (83% у Холандији, 79% у Финској, 55% у Италији и 50% у Француској). Гледано по специфичним производима, нпр. у Словенији задруге учествују са 72% у производњи млијека, 79% у производњи говеда, 45% у производњи пшенице и 77% у производњи кромпира.

Једна просјечна задруга у РС има 850 хиљада КМ имовине (сталне и текуће), а свих 107 задруга заједно 91 милион КМ имовине. Пасива представља изворе имовине коју неки субјект посједује. Посматраних 107 задруга је на крају 2010. године имало капитал од 47,8 милиона КМ и у односу на крај 2009. године дошло је до његовог смањења за 2,3 милиона КМ (4.7%). Дугорочна резервисања свих задруга су на крају 2010. године била 424 хиљаде КМ и може се рећи да пасиву задруга у ствари чине капитал и обавезе. Обавезе 107 задруга су на крају 2010. године биле 40,1 милион КМ и повећале су се за 814 хиљада КМ у односу на претходну годину. Капитал чини 54%, дугорочна резервисања нешто мање од 1%, а обавезе 45% пасиве задруга. Гледано са становишта једне просјечне задруге она има 447 хиљада КМ капитала и 374 хиљаде КМ обавеза.

Закључак

Да би се задругарство развијало на савременим принципима задругарства развијених земаља, неопходно је створити такве услове који омогућују афирмацију свих задружних вриједности, примјерене потребама развоја савремене економије. У том смислу треба кадровски оспособити и јачати задруге и задружни савез уз елиминисање волунтаризама и практицизма у њима, проводити прописе примјерене специфичностима пословања задруга, створити услове за развој и оснивање аутономних, економски способних и демократски вођених задруга, довршити процес поврата имовине, вршити едукацију кадрова за вођење пословања задруга и др. Успркос стогодишње традиције коју задругарство има у БиХ и РС, оно се већ дуже вријеме налази у озбиљној кризи. Због тога један од циљева треба да буде редефинисање улоге и значаја задруга, те темељита ревитализација задругарства у РС што треба да иде у два правца: први је, консолидација постојећих задруга код којих је то могуће провести, полазећи од наведених принципа и други је, стварање услова и подршка оснивању нових пољопривредних задруга, заснованих на изворним задружним вриједностима. Основна премиса у аграрном и руралном развоју је одржив развој у чему

задругарство има незамјењиву улогу. Улога задруга у будућности је да својим дјеловањем утичу на смањење социјалних и економских подјела и да цио ток усмјере на праведнији начин.

Литература

- Задружни савез Републике Српске. (2009а). *Извјештај о спроведеним ванредним задружним ревизијама у 2007. и 2008. години са стањем у задругарству РС*. Бања Лука: Задружни савез Републике Српске.
- Задружни савез Републике Српске. (2009б). *Извјештај о спроведеним ванредним задружним ревизијама у 2009. години са стањем у задругарству РС из маја и децембра 2009. године*. Бања Лука: Задружни савез Републике Српске.
- Задружни савез Републике Српске. (2011). *Извјештај о спроведеним задружним ревизијама за 2011. годину*. Бања Лука: Задружни савез Републике Српске.
- Закон о пољопривредним задругама. (2008). *Службени гласник Републике Српске, 08. август, 2008, 73/2008*.
- Закон о измјенама и допунама Закона о пољопривредним задругама. (2009). *Службени гласник Републике Српске, 02. децембар, 2009, 106/09*.
- Комисија за утврђивање имовине у државној својини у пољопривредним задругама. (2009). *Извјештај комисије за утврђивање имовине у државној својини у пољопривредним задругама*. Бања Лука.
- Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. (2009). *Извјештај о стању у задружном сектору Републике Српске у 2008. Години*. Бања Лука: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске.
- Пајкић, С. (2009). *Задруга, управљање, руковођење, пословање*. Сарајево: Задружни савез БиХ.
- Стање задружног сектора РС, реферат на Конференцији о пољопривредном задругарству БиХ, ПЗС РС, 2009.

Analysis of Farm Cooperative Movement in Republic of Srpska

Stevo Mirjanić¹, Željko Vaško¹, Gordana Rokvić¹, Aleksandra Figurek¹

¹*Poljoprivredni Fakultet, Univerzitet Banjaluka*

Abstract

Republika Srpska has a long tradition of co-operatives. During that period, farm cooperative movement have passed through various stages of development, experiencing ups and downs, both in its organizational, as well as material development. The aim of this study was to analyze the situation of farm cooperative movement in Republika Srpska. In this sense, the following indicators and parameters have being analysed: the number, structure and activity of agricultural cooperatives, types of services that unions provide to their members, participation in the purchase of agricultural cooperatives, legislative - legal regulations in the field of cooperatives, cooperative management bodies, cooperative property, financial analysis of their business activities, cooperative auditing, human resources of cooperatives, cooperative development plans for the future. Primary sources of data were obtained using the survey of about 50% of active cooperatives in the RS as well as interviews and participatory methods through workshops and focus groups. The results of analysis were used as the basis for the projection of directions and goals of development of farm cooperative movement in the RS.

Key words: farm cooperatives, situation analysis, Republic of Srpska

Stevo Mirjanić

E-mail address:

stevo.mirjanic@agrofabl.org